

Я. Грицак

Нарис історії України: формування української модерної нації XIX–XX ст. [Навч. Посібник для учнів гуманіт. Гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак. Вузів, вчителів.]

Київ: Генеза, 1996, 360 str.

Važni događaj u razvitku ukrajinske historiografije novijeg razdoblja bilo je objavljivanje *Pregleda povijesti Ukrajine* Jaroslava Grycaka, doktora povijesnih znanosti, ravnatelja Instituta povijesnih istraživanja pri Lavovskom sveučilištu. *Pregled* je bio osmišljen, pisan i objavljen kao nastavno pomagalo za povijest Ukrajine 20. stoljeća. Time i ovaj autor nastavlja jednu od tradicija ukrajinske historiografske škole 19. i 20. stoljeća, kojoj su ukrajinski povjesničari uvijek pridavali važnu ulogu u popularizaciji povijesnih znanosti. Međutim, u ovoj recenziji svjesno izostavljamo raspravu o »pregledu« kao pojavi u svijetu nastavno-metodološke literature. Dopustit ćemo si samo primjedbu da je u sedam godina neovisnosti Ukrajine monografija lavovskoga znanstvenika bila prvi udžbenik u povijesti ove zemlje koji govori o suvremenim događajima ne s pozitivističkih polazišta (bilo marksističkih ili nacionalističkih), nego s postmodernističke ključne pozicije. Načelni nedostatak svih prijašnjih pokušaja u izradi novog udžbenika za povijest Ukrajine, a takvih je bilo od neovisnosti dosad nemali broj, bila je upravo privrženost tradicionalnim shemama. Pokušaj da se unesu nove činjenice i procesi u stare sheme doveo je samo do prekomjernoga porasta udžbenika i negativno se odrazilo na njihov stil i kakvoću. Ne začuđuje, stoga, što su do dana današnjega u ukrajinskim školama i višim obrazovnim ustanovama kao osnovna nastavna pomagala ostali udžbenici M. Gruševskoga, I Kripjakeviča, napisani još u prvoj polovini 20. stoljeća i rad O. Subteljnoga – predstav-

nika historiografske škole ukrajinske dijaspore.

Predmet naše rasprave bit će sam sadržaj *Pregleda*, koji, prema oglasu, predstavlja »novu koncepciju ukrajinske povijesti najnovijega vremena, koja odražava suvremena dostignuća ukrajinske i svjetske znanosti«.

Podrobnije razjašnjenje znanstveno-koncepcijskih zadaća, što se rješavaju u *Pregledu*, a također i metodoloških pristupa prema kojima su bile i zadane, dao je sam J. Grycak u svom obraćanju čitateljima i izlaganju »Što je novija povijest Ukrajine«. Grycak kao glavni predmet istraživanja, prema svom gledištu, bira problem ukrajinske povijesti 20. stoljeća – oblikovanje moderne ukrajinske nacije. Kritički shvaćajući dosege historiografije, autor ustvrđuje da i danas većina ukrajinskih povjesničara, bilo sljedbenika marksističke ili nacionalističke historiografske škole, prema načinu svoga razmišljanja pripada pozitivističkom smjeru. Filozofska načela i metode pozitivizma, izravno težeći prema reprodukciji objektivne stvarnosti i sveobuhvatnih zakonitosti, pokazali su se nesadržajnim u opisu složenih i proturječnih realnosti 20. stoljeća. Grycak je isto tako nesklon nastojanju mnogih suvremenih znanstvenika koji teže posve relativizirati pristupe u proučavanju povijesnih procesa, tako da zanemare i same povijesne činjenice. Svoj pak znanstveni zadatak Grycak ne vidi u »iznošenju tijeka činjenica, što tvore noviju ukrajinsku povijest«, niti u slobodnom poletu mašte u pogledu ukrajinske povijesti, nego u tome da »poveže činjenice iz ukrajinske povijesti sa suvremenim nacionalnim teorijama«.

Deklaracija postmodernističkih pristupa u proučavanju ukrajinske povijesti novijeg vremena izvire iz autorove težnje u *Pregledu* da od početka odredi neke, za njega kao znanstvenika, važne točke. Prije svega, to su *načela normalnosti ukrajinske povijesti*. Priznavajući da se ukrajinska nacija oblikovala »ne toliko u procesu modernizacije,

koliko unatoč njemu«, autor smatra da to ni u kojem slučaju ne može biti argument za tvrdnju o zaostalosti i nepunopravnosti Ukrajinaca. To prije ukazuje na složenost i mnogolikost pojave »nacije« i putova njezina oblikovanja, ali i nedostatnih istraživanja o njoj. Normalnost ukrajinske nacije može se potvrditi kronološkom podudarnošću njezina stvaranja i oblikovanja s općeeuropskim procesima. S tog gledišta, primjećuje Grycak, »crkveni pokret i kozački ratovi 16–17. stoljeća pojavljuju se kao ukrajinske analogije europskim procesima nastajanja novih oblika kolektivnoga identiteta – nacionalne svijesti, a nacionalni preporod 19. stoljeća odgovara transformaciji prema novim uvjetima i širenju danih oblika svijesti među masama«. Stoga, primjena općeeuropske periodizacije i kronologije vezane za procese formiranja nacionalnih organizama na ukrajinsku povijest valja priznati pravilom. »Bolesti ukrajinske povijesti nisu smrtno«, navodi kao zaključak Grycak, »one se prije javljaju kao bolesti rasta nacionalnoga organizma«.

Druga točka na koju Grycak skreće pozornost jest utjecaj vlastitih političkih uvjerenja na interpretacije ukrajinske povijesti. Autor politički simpatizira ideologiju demokratskoga nacionalizma, koje su predstavnici u ukrajinskoj političkoj tradiciji bili ćirilo-metodovci, M. Gruševski, I. Franko, M. Dragomanov i liberalna ukrajinska inteligencija. Demokratski nacionalizam nalaže autoru da, s jedne strane, bezuvjetno prizna načela državne samostalnosti Ukrajine, a s druge – da prizna udio što su u oblikovanju ukrajinske nacije imale ne samo demokratske, nego i desne i lijeve ukrajinske političke tendencije, znači ne samo etnički Ukrajinici nego i predstavnici drugih naroda koji žive u Ukrajini. Ova tradicija podrazumijeva kritičko osmišljavanje osobitoga ukrajinskog povijesnog nasljeđa, primjerice, »povijesne krivnje Ukrajinaca«. »Priznavanje nacionalnih grijehova«, piše Grycak, »pojavljuje se kao obilježje moralne snage i služi kao jamstvo za obnovu povjerenja u ukra-

jinsku historiografiju«.

Prvi odjeljak *Pregleda* – »U zori nove epohe« – posvećen je procesu rađanja ukrajinskoga nacionalnog pokreta 18–19. stoljeća, analizi uvjeta i razloga njegova rasta i utvrđivanju njegova mjesta u općeeuropskom sklopu povijesnih procesa dotičnoga razdoblja.

Isijavanje nacionalne energije ukrajinskoga naroda na početku prošloga stoljeća Grycak nije sklon razmatrati kao preporod stare nacije nego kao izgradnju nove. U ukrajinskoj situaciji (tzv. »nepovijesna« nacija) početak procesa oblikovanja suvremenoga nacionalnog identiteta potekao je pod značajnim utjecajem vanjskih čimbenika i bio je povezan s odbijanjem političkih i kulturnih utjecaja starijih »povijesnih« nacija (»stadij ličinke u tuđemu tijelu«). Iznimnost ukrajinske situacije svodila se na to da je ukrajinsko nacionalno buđenje odbacivalo utjecaj nekoliko starijih nacija, prije svega poljske i ruske. Međutim, prema mišljenju Grycaka, čimbenik konfrontacije (ukrajinsko-poljske, ukrajinsko-ruske, ukrajinsko-njemačke, ukrajinsko-maloruske i dr.) imao je mobilizacijsku ulogu u razvitku ukrajinskoga nacionalnog pokreta.

Poljski je utjecaj na ukrajinski nacionalni oslobodilački pokret najstariji. Bez obzira na to što je ukrajinski oslobodilački pokret 16–17. stoljeća imao jasno izražen protupoljski značaj, ukrajinska je elita naslijedila političke i kulturne koncepcije zemalja realne unije (polj. *Rzeczpospolita*). Nesukladnost ruskih djelatnosti u 18. stoljeću s tim koncepcijama stimulirala je pokret ukrajinskih autonomista. Na početku 19. stoljeća i dalje poljski utjecaj igrao je iznimnu ulogu u preobražaju naprednih političkih ideja (primjerice, ideje velike Francuske revolucije) i kulturnih tradicija (primjerice, ideologije nacionalnoga romantizma) Zapada na ukrajinske zemlje. Poljski nacionalni i oslobodilački pokret bio je ukrajinskim intelektualcima kao primjer muževne i beskompromisne borbe za nacionalni i državni preporod. Poljski domoljubi pokazivali su izravno za-

nimanje za ukrajinsko nacionalno buđenje i nastojali uspostaviti suradnju s ukrajinskom stranom, ali su prepreke za stvaranje tog saveza bile dvostrane: poljski nacionalni i politički standardi i odbijanje poljskih rodoljuba da priznaju pravo Ukrajinaca, Litavaca i Bjelorusa na političku samostalnost. »Ukrajinski buditelji«, zaključuje Grycak, »preuzeli su model poljskoga nacionalizma, no s pravom su ga odlučili preurediti radi izgradnje moderne Ukrajine, a ne s pomoću njega postići preporod identičan onome 'povijesne Poljske'«. Prva reakcija na prekid tek nastajućega ukrajinsko-poljskoga saveza bio je naraštaj »Ruskoga Trojstva« u Zapadnoj Ukrajini.

Znatan je utjecaj na razvitak ukrajinskoga nacionalizma imala ukrajinsko-ruska konfrontacija. Počevši od sredine 18. stoljeća Ukrajinci (tzv. »Malorusi«), pod pritiskom niza okolnosti (među njima i ukrajinsko-poljskog protustavljanja), aktivno su sudjelovali u državnoj izgradnji Ruskog carstva i njegove ideologije. Jedna od važnijih komponenta potonje (opet pak uz podršku samih Ukrajinaca) postalo je priznavanje kontinuiteta između Kijevske Rusije i Moskovskoga carstva. »Kijevski mit« bio je i jest nedjeljiv dio ruske nacionalne samosvijesti. U odgovoru na izazov što su ga na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće postavili vanjski i unutarnji čimbenici – primjerice, procesi modernizacije, Francuska revolucija, Napoleonski ratovi, ruski i poljski oslobodilački pokreti za samodržavlje, izmijenilo je modele ruskoga identiteta od općegrađanskoga na nacionalni. Potonji se izrazio u poznatoj formuli »samodržavlje, pravoslavlje, narodnost«, u kojoj je »narodnost« podrazumijevala kulturnu i nacionalnu rusifikaciju stanovništva Ruskoga carstva. Samim time carizam je nesvjesno stvorio uvjete za isijavanje ukrajinskoga rodoljublja. Prvi koji je prekinuo malorusku lojalnost prema Sankt Peterburgu bio je T. Ševčenko, a od vremena Ćirilo-Methodskog Bratstva (1847.) ruske i ukrajinske identitete nije više bilo moguće pomiriti.

Na taj način, prema koncepciji J. Grycaka, između 1830-ih i 1840-ih došlo je do načelnoga kvalitetnog skoka u razvitku ukrajinskog nacionalnog pokreta. Upravo je u tom razdoblju među ukrajinskim rodoljubima sazrijevala odluka o izgradnji nove ukrajinske ideologije na narodnoj osnovi, a ne na načelima koja je podržavala stara elita. Oslonac na tradiciju narodne kulture bila je jedina mogućnost za očuvanje nacionalnoga identiteta, koja je istovremeno razlikovala Ukrajince i od Poljaka i od Rusa. To su rješenje oblikovali članovi Ćirilo-Methodskoga Bratstva u formuli o protustavljanju ukrajinskog demokratizma ruskom despotizmu i poljskom aristokratizmu. Ta je formula simbolizirala kraj »razdoblja rađanja« ukrajinskog nacionalnog buđenja.

Ako je u prvoj polovini 19. stoljeća nova koncepcija ukrajinskoga nacionalnog identiteta i stekla snagu intelektualne formule, iduća su desetljeća obilježena njezinim utjelovljenjem u političku stvarnost. O tome kako je proteklo političko sazrijevanje ukrajinskoga nacionalnog pokreta, koji se punim glasom izrazio u godinama velikih potresa na početku 20. stoljeća, govori drugi odjeljak *Pregleda* – »Između grada i sela: mobilizacijski poticaji ukrajinskog pokreta na pragu revolucije«. Kronološki, ovaj dio obuhvaća događaje iz ukrajinske povijesti od sredine 19. stoljeća do početka Prvoga svjetskog rata.

U tom razdoblju ukrajinski narodni pokret održao se uglavnom oduševljenjem neznatnog broja ukrajinskih intelektualaca. Razlog za jaz između njegovih sudionika i mase ukrajinskih seljaka Grycak tumači posljedicom što ukrajinski seljaci nisu prihvatili procese modernizacije pa su procesi oblikovanja narodne samosvijesti u seljačkoj sredini bili spori. »Ukrajinski seljaci«, piše Grycak, »nisu raspolagali onim što bi se moglo nazvati nacionalnim svijesću u suvremenom shvaćanju. Pa ipak, u njihovoj je svijesti bilo elemenata koji bi mogli postati političkim kapitalom u budućnosti«. Grycak nije sklon dijeliti mišljenje M. Groha o ka-

tastrofalnoj zaostalosti ukrajinskog seljaštva i njegovoj neprilagodljivosti »stranosti« nacionalnom pokretu kao »nepovijesnom«. Poznate činjenice ukrajinske povijesti druge polovine 19–20. stoljeća dosljedno se redaju, pokazujući razmjerno visoki stupanj mobilizacijskog potencijala nacionalnog pokreta, ali i tradicionalnu pasivnost seljaštva. I tako slabo sudjelovanje ukrajinskoga seljaštva u nacionalnom pokretu i u njegovim organizacijama u znatnoj se mjeri kompenziralo vezama, uspostavljenima između ukrajinske inteligencije i ukrajinskog sela po liniji zemstva u Rusiji i kooperativa u Austro-Ugarskoj. Pozitivno su na mobilizacijske potencijale ukrajinskog seljaštva, prema mišljenju Grycaka, također djelovali njegov brojčani porast u drugom dijelu prošloga stoljeća, njegova očito visoka asimilatorska aktivnost i isto tako neravnodušnost prema socijalno-političkim problemima.

Razdoblje 1914–1921. zauzima središnje mjesto u kristalizaciji ukrajinskoga nacionalnog pokreta i njegove ideologije. Događajima iz tog razdoblja posvećen je treći odjeljak *Pregleda* – »U ognju rata i revolucije: 1914–1921. godine«. Za Ukrajince, uostalom kao i za većinu drugih »nepovijesnih« nacija Istočne Europe, revolucija nije počela 1917., nego 1914. s prvim pucnjima svjetskog rata. Nacionalne su vođe upravo s ratom povezali svoje nade da bi se izborili za samostalnost. Rat je značio prodor modernoga svijeta u tradicije seoskog života, igrao je ulogu prinudne mobilizacije, ubrzavši proces oblikovanja nacionalnog identiteta ukrajinskog stanovništva kako u Istočnoj tako i u Zapadnoj Ukrajini. Taj se proces definitivno oblikovao u prvih devet mjeseci revolucije 1917., tijekom kojih je ukrajinsko seljaštvo okončalo svoj put »od seljaka – u naciju«.

U političkim konfliktima koji su se prelamali 1917–1921. preko područja Ukrajine, težnje Ukrajinaca da steknu politička prava za svoju naciju – igrao je, prema mišljenju Grycaka, dominantnu ulogu, dajući tim događajima izrazito ukrajinski karakter.

Opisujući događaje iz tih godina, Grycak skreće pozornost čitatelja na analizu djelatnosti prvih ljudi revolucije i njihovih motiva, evoluciju političkih pogleda i programa ukrajinskih nacionalnih snaga ili pak odsutnost tih programa u međuodnosima ukrajinskog nacionalnog pokreta i ruskog oslobodilačkog pokreta i pokreta inih naroda u Ukrajini – Rusa, Poljaka, Židova i drugih.

Središnjom temom ukrajinske revolucije 1917–1921. Grycak označuje razloge za poraz ukrajinske nacionalne revolucije i značenja tog poraza u daljnjoj sudbini ukrajinskog nacionalnog pokreta. Ne negirajući dostignuća ukrajinske pozitivističke škole u historiografiji toga pitanja, Grycak ipak ne smatra da je njezino objašnjenje socijalno-historijskoga plana bilo iscrpno. U ocjeni razloga za poraz ukrajinske revolucije, polazni su za njega pogledi mladih zapadnih povjesničara, koji proučavaju ukrajinske događaje u međunarodnom kontekstu, što omogućuje povlačenje analogija s drugim nacionalnim pokretima. Takav je pristup doveo ukrajinskog povjesničara do zaključka da je »jedno od glavnih razloga za poraz ukrajinske revolucije bilo to što za sebe nije uspjela osigurati podršku u međunarodnoj areni«. Ni Njemačka, ni Rusija ni Antanta nisu se žurili priznati ukrajinski nacionalni pokret i njegove vođe, potpisavši time smrtnu presudu ukrajinskim nadama za neovisnost.

Poraz ukrajinskih snaga ne treba ipak smatrati potpunim. Ukrajinska revolucija ostvarila je projekt, koji je 1846–1847. služio kao ideal ćirilometodovcima – izdvajanje ukrajinstva u zasebni politički i kulturni tok iz općeruskog toka. Revolucija je bila i razdoblje procesa unutarnjeg preporoda ukrajinskoga društva u suvremenu političku naciju.

U četvrtom odjeljku »Velika pauza« analiziraju se nacionalni procesi koji su se zbivali u ukrajinskim zemljama između dvaju svjetskih ratova. Sovjetska varijanta modernizacije pokazala se nezamislivom bez uspostave političkoga kompromisa između boljševika i ukrajinskog oslobodilačkog pokreta, poznatog kao »politika ukrajinstva«

1920-ih. Rezultat »ukrajinizacije«, neovisno o razlozima što su doveli do nje, bilo je daljnje produbljanje procesa modernizacije ukrajinske nacije: oblikovanje ukrajinskog gradskog identiteta, a također i stvaranje uvjeta da bi ukrajinska politička nacija prerasla okvire ukrajinske etničke zajednice. »Za deset godina 'ukrajinizacije'«, primjećuje se u *Pregledu*, »Ukrajinci su se pretvorili strukturalno u punopravnu, urbaniziranu i konsolidiranu naciju – to jest, stekli su sva obilježja što su im nedostajala u godinama revolucije«. Međutim, dostignuća »ukrajinizacije« bila su prekinuta staljinističkom represijom i glađu u Ukrajini 1932–1933. Tridesetih godina u Ukrajinskoj SSR bila je uništena ukrajinska nacionalna, kulturna i politička elita, a naneseni su i ozbiljni udari ukrajinskom seljaštvu i njegovim tradicijama.

Kolektivizacija je priglušila osjećaje individualizma na kojima se temeljio identitet ukrajinskog seljaštva, i samim time odredila početak procesa »iz seljaka – u sovjetski narod«, koji se završio već poslije Drugoga svjetskog rata. Tragični se zaključak iznosi u *Pregledu*: »Nakon gladi i velikoga terora 1930-ih godina Ukrajinci su u USSR preživjeli kao etnička kategorija, no prestali su biti punopravnom političkom nacijom«.

Povijesna je sudbina bila znatno povoljnija prema zapadnim Ukrajincima. Oni nisu samo sačuvali svoj nacionalni identitet nego su ga mogli učvrstiti i proširiti na druge teritorije. Pa ipak, razdoblje 1920–1930-ih obilježeno je slabljenjem demokratskih tradicija i jačanjem totalitarnih u ukrajinskom nacionalnom pokretu. Pobjeda ideologije ukrajinskog integralnog nacionalizma 1930-ih godina, prema mišljenju Grycaka, može se objasniti ne samo razočaranjem novog pokoljenja boraca za neovisnost Ukrajine u demokratske ideale svojih otaca, nego također općeeuropskim političkim tendencijama, i u znatnoj mjeri staljinističkom antiukrajinskom represijom u USSR-u. Glavni je neprijatelj za UNP bila Moskva. Ovo potonje postalo je razlogom za zbližavanje ukrajinskih nacionalista njemačkim fašistima.

Stoga se ne može potpuno poistovjetiti ukrajinski integralni nacionalizam s fašizmom, a još manje s nacizmom.

Važno razdoblje za razvitak ukrajinske suvremene nacije bio je Drugi svjetski rat, o događajima tijekom kojeg govori peti odjeljak *Pregleda* – »Između dva totalitarizma«. Kao i u Prvom svjetskom ratu, ukrajinstvo se pokazalo politički razdobljeno između različitih ratujućih strana, a vođe ukrajinskog nacionalno-oslobodilačkog pokreta povezivali su svoje nade za preporodom ukrajinske državnosti uz suradnju s Njemačkom protiv Sovjetskoga Saveza. Stoga nije slučajno što je u ovom odjeljku kao podtema izdvojen problem kolaboracionizma. Grycak smatra da se ne može ovaj pojam u svom klasičnom smislu primijeniti na Ukrajince, jer Ukrajinci nisu imali svoju državu i tek su vodili borbu za njezinu uspostavu. Međutim, zaključak da kolaboracionizam nije karakteristična crta za Ukrajince ne oslobađa konkretne osobe od odgovornosti za ratne zločine počinjene u godinama rata.

U *Pregledu* je podvrgnuta reviziji i tradicionalna ocjena događaja iz 1941–1945. na Istočnom frontu kao sovjetski-njemački rat. Prema mišljenju Grycaka, bio je to prije svega ukrajinsko-njemački rat, a Ukrajina je zajedno s Bjelorusijom i Poljskom ulazila u red zemalja koje su najviše stradale u tom ratu. Međutim, kao i u godinama Prvoga svjetskog rata, razmještaj sila u međunarodnoj areni nije išao u korist pozitivnog rješenja problema ukrajinske neovisnosti. »Jedan od paradoksa povijesti Ukrajine«, piše Grycak, »jest činjenica što se Moskva zapravo pokazala kao najproukrajinskija sila«. Pretpostavlja se ne samo da je sovjetska vojska spasila Ukrajince od sudbine koju je za njih pripremio Hitler, nego zahvaljujući ciljno usmjerenim naporima Staljina, Ukrajina je izišla iz Drugog svjetskog rata sa silno izmijenjenim statusom: njezini su se etnički teritoriji prvi put nakon nekoliko stoljeća našli ujedinjeni u sastavu jedne države, a povećana je i autonomija Ukrajine u sastavu SSSR-a. Ovaj ishod Drugog svjetskog rata – rezultat

redovitim kompromisa sovjetske vlasti s ukrajinskim nacionalnim pokretom, odražavao je težnje Moskve da zadrži svoju kontrolu nad ukrajinskim stanovništvom i teritorijem. »Bez obzira na užasne posljedice«, zaključuje Grycak, »Ukrajina je izišla jača iz rata nego poslije revolucije ili bilo kada u novijoj ukrajinskoj povijesti«.

Pregled završava odjeljkom posvećenom povijesti Ukrajine posljednjih godina: »Ukrajina 1945–1995: nova politička nacija«. U njemu se raspravlja o tome kako se u posljednjem razdoblju, u uvjetima sovjetske stvarnosti, odvijala socijalno-politička i kulturna mobilizacija ukrajinske nacije, rezultat koje bijaše rađanje neovisne Ukrajinske države 1991. Grycak iznosi složenu analizu sovjetske stvarnosti, izdvajajući iz nje čimbenike koji su potpomagali uspostavu brojčanog potencijala ukrajinske nacije, njezine političke i kulturne modernizacije po sovjetskom obrascu, a također i one koje su kočili proces sazrijevanja nacionalne svijesti Ukrajinaca. Dug put nacionalne, političke i socijalno-gospodarske modernizacije, što su ga Ukrajinci prošli od početka prošloga stoljeća, u spoju s povoljnim međunarodnim uvjetima, osigurao je pobjedu ukrajinskoga nacionalnog pokreta godine 1991.

Proglašenjem neovisne Ukrajine nije završila povijest suvremene ukrajinske nacije, nego se Ukrajina našla pred modernizacijskim izazovom, ali i novim problemima u svom razvitku. Parafrazirajući izraz jednoga od vođe talijanskog Risorgimenta, Grycak zaključuje: »Ukrajinski su političari stvorili Ukrajinu, a sad im je neophodno stvoriti Ukrajince«. Perspektiva nacionalnog razvika povezuje se u *Pregledu* s razradom novog nacionalnog modela, utemeljenoga na načelu jedinstva teritorija i građanstva svih stanovnika Ukrajine. Takva se perspektiva također čini najprihvatljivijom za nacionalne manjine koje žive u Ukrajini i skupinu njezina stanovništva koja je u godinama sovjetske vlasti stekla crte »sovjetske internacionalne jednakosti«. Istovremeno nije moguće zanemariti ozbiljne nedostatke u tom

modelu, primjerice da se za njegovo ostvarenje predviđaju politički kompromisi koji više usporavaju nego što stimuliraju procese razradbe integrirane nacionalne svijesti.

Okvir recenzije omogućuje nam da iznosimo tek u općim crtama koncepciju najnovije povijesti Ukrajine koju je razradio J. Grycak. Nedvojbena, dotična koncepcija nova je riječ u razradbi etnonacionalnih problema ukrajinske povijesti. No također je nepobitno da kao i svaka koncepcija koja teži objasniti kakav povijesni proces – ni ova nije savršena ni neranjiva. Međutim, danas među reakcijama ukrajinskih čitatelja na *Pregled* emotivni čimbenik prevladava nad racionalnim, pa je zasad još rano govoriti o ozbiljnoj znanstvenoj raspravi. Na pojavu *Pregleda* jednoznačno je pozitivno reagirala zapadna znanstvena javnost, o čemu svjedoči priprema engleskoga i poljskog prijevoda knjige i nagrada poljskog znanstvenog časopisa *Przeгляд wschodni* njezinu autoru 1977.

S ruskoga preveo
Emil Heršak

Irina Maruškina
Lavov

Национальная политика России: история и современность

Москва: «Русский мир», 1997, 680 str.

Ova kolektivna monografija, kojoj su autori etnolozi, pravnici, politolozi i djelatni političari, pokušaj je sistemske analize razvika ruske nacionalne politike u različitim vremenskim etapama. Struktura je knjige podređena njezinim zadaćama: pet prvih poglavlja razmatra nacionalnu politiku dorevolucionarne, sovjetske i postsovjetske Rusije u kronološkom redosljedju, a dva posljednja posvećena su analizi pojedinih problema.

U odjeljku o nacionalnoj politici ruske države do revolucije godine 1917. pokazuje